

MAQSUD SHAYXZODA HAYOTI VA IJODI

Ibodullayeva Aziza Furqat qizi

Toshkent Davlat Transport Universiteti "Iqtisodiyot"

fakulteti 1-bosqich talabasi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7697925>

ARTICLE INFO

Qabul qilindi: 25- fevral 2023 yil

Ma'qullandi: 28-fevral 2023 yil

Nashr qilindi: 03-mart 2023 yil

KEY WORDS

ijodkor, adabiyotshunos, zamonaviy adabiyotchi, tur, janrlar.

ABSTRACT

Ushbu maqolada Maqsud Shayxzodaning ilmiy faoliyati talqinida yondashuvining o'ziga xosligi haqidagi fikrlari ifoda etilgan.

Maqsud Shayxzoda nafaqat yetuk ijodkor, balki chuqur bilimli tadqiqotchi ham edi. Uning adabiyotshunoslik sohasida qilgan xizmatlari beqiyosdir. U 1935-1938 yillarda Til va adabiyot institutida ilmiy xodim, 1938-yildan umrining oxiriga qadar Nizomiy nomidagi pedagogika institutida "O'zbek mumtoz adabiyoti tarixi" kafedrasida dotsenti, mudiri sifatida faoliyat olib borgan. Bu yillar mobaynida Maqsud Shayxzoda ijodiy ishlar bilan bir qatorda chuqur va jiddiy ilmiy tadqiqotlar ham yaratgan. Qanchadan-qancha tolib-u ilmlarga adabiyot sirlarini o'rgatgan. Ulug' olimning nazaridan adabiyotshunoslik, adabiyot tarixiga doir bir masala chetda qolmagan. Maqsud Shayxzoda o'zbek adabiyotining xalq og'zaki ijodidan tortib, zamonaviy adabiyotgacha bo'lgan davrini adabiy jarayon, tur va janrlar, badiiyat masalalarini atroflicha tadqiq qilgan. Iste'dodli olimning mumtoz adabiyot, xususan, Alisher Navoiy ijodiy merosi tadqiqiga bag'ishlangan ishlari haligacha o'z qiymatini yo'qotmagan. Ular o'zining ilmiyligi bilan ajralib turadi va bu bizga keng ma'lumot berib, tadqiq qilish usullarini o'rgatadi. Dastlab, Maqsud Shayxzodaning xalq og'zaki ijodiga doir tadqiqotlariga e'tibor qaratib, uning folklorshunoslik faoliyati xususida fikr yuritsak. Maqsud Shayxzoda xalq og'zaki ijodini atroflicha o'rgangan.

Olim bu dostonni nashrga tayyorlash bilan birga unga kattagina so'z boshi ham yozadi. So'z boshidagi maqolada dostonning g'oyaviy-badiiy xususiyatlari, obrazlarini har jihatdan sinchiklab tahlil qilib beradi. Shu vaqtgacha mutlaq salbiy obraz tamg'asi bosilgan deb personajiga yangicha talqin beradi.

Maqsud Shayxzoda Sharq mifologiyasi va shu jumladan, o'zbek folkloriga badiiy xazina bo'lgan xalq mifologiyasini alohida tekshirish juda katta bir vaqt va ilmiy tayyorgarlikni talab qilishini o'z vaqtidayoq to'g'ri ta'kidlagan edi. Qizig'i shundaki, ko'p yillar dev obrazi bizning folklorshunosligimizda sharhlanmay kelindi. Dev obrazining vazifasini ko'pchilik hozirgacha manfiy, yomonlik ramzi sifatida anglaydilar. Maqsud Shayxzoda bu obrazni har bir asardagi voqealar yo'nalishiga qarab baholash zarurligini, devlar ko'p holatlarda insonning yovuz dushmani emas, aksincha yechilishi mushkul tilsimlar sirini ochib, odamzodga qudratli

ko'makdosh sifatida talqin etilganligi haqida ilk marta dadil fikr aytdi, o'z fikrini eposlaridan olingan xarakterli dalillar bilan isbot qildi.

Bundan tashqari, u "Shirin bilan Shakar" dostonining bir xususiyatini alohida uqtirib o'tadi: "... qo'limizdagi bu doston ma'lum bir afsonaviy asardir. Haqiqatan ham bu dostonda tarixchi-etnograf uchun o'rganishga sazovor birmuncha ma'rifiy va etnografik ma'lumotlar topish mumkin. Bu dostonni o'qish bilan o'quvchi ham eskiurushlarning texnikasin i, urush oldidan o'zbeklarda polvonlarning chiqib bahslashuvlarini, urushda yengilgan lashkarlarning bizning zamonamizda bo'lganiday, qilichlarni taslim qilmasdan, balki o'z bo'yinlariga olganlarini, ko'pkari-uloq chopishning kelib chiqqanligi feodallardagi jazolash usullarini / jallodlar gunohkorlar qo'lini oldiga bog'lagandan haqidagi materiallarni, burungi keyingi o'zining mutlaqo o'lajagini bilar va yana birmuncha an'analarni, qiziq ilmiy ham ruhiy xususiyatlarini tekshirib borishi mumkindir. Zotan, yaxshi, go'zal, badiiy bir doston boshqacha turli bo'lolmaydi. U qancha xayoliy, afsonaviy bo'lmasin, mutlaqo ma'lum tarixiy bir davrning real chiziqlarini o'ziga singdirib olishi tabiiydir". Ma'lumki, xalq og'zaki ijodi asarlari tildan-tilga, avloddan-avlodga o'tib keladi. Natijada bu asarlar turli o'zgarishlarga uchraydi, ma'lum tarixiy sharoitgagina xos bo'lgan ayrim o'rinlari tushib qoladi, yangi voqea va qarashlar kirib keladi. Binobarin, ayrim xalq og'zaki ijodi asarlarida, ayniqsa, doston va ertaklarda, turli tarixiy sharoitga oid voqealar, urf-odatlar, fikr va qarashlar aks etganini ko'ramiz "Alpomish" ham shunday asralardan biridir. Ham mazmuni, ham shakli jihatidan xalqchil bo'lgan "Alpomish" o'zida xalqning og'zaki poeziyasidagi she'riy qoidalarni, shakllarni, usullarni o'ziga xos ravishda o'zlashtirib olganini ko'ramiz. Shuning uchun ham adabiyot tarixi bilan qiziquvchi tadqiqotchi bu ulkan badiiy meros xususida ma'lum tasavvur va xulosalarga kelmay turib, adabiy jarayon, shakl va usullarning, obraz badiiyatining taraqqiyoti to'g'risida chuqur fikr mulohaza yuritishi amri maholdir.

Maqsud Shayxzoda 1956-yilda "Alpomish" dostonidagi ba'zi bir poetik xususiyatlar haqida tadqiqot olib borar ekan, bu dostonning vazni, badiiyati, g'oyaviy-badiiy xususiyati, mazmuni, obrazlar olami xususida keng ma'lumot beradi. Jumladan, "Alpomish" dostonining ritmik negizi sillabik sistema ("hijo vazni yoxud barmoq vazni") ekanligi, bu vazn turkiy tillarda so'zlovchi barcha xalqlarning og'zaki poeziyasiga xos bir vazn bo'lib kelganligini aytib o'tadi. Bundan tashqari, Maqsud Shayxzoda dostonidagi uchraydigan poetik xususiyatlar: saj', qo'fiya, radif kabilarga alohida to'xtaladi. Olim: "Dostonda qofiyaga rioya qilish va unga moyillik shu qadar zo'rki, hatto she'rlar o'rtasiga kiritilgan she'riy parchalar ham qofiyalangan", - deb misol tariqasida shu parchani keltiradi: "Barchinoyni otdan tushirib yotgan, besh yuz sepini ortgan, qirqin kanizlar Barchinni baxmal uyga olib ketgan, toza liboslarni bu uyga solib yetgan, hammasi choydosh-qumg'onni qaynatgan hokazo..." Bu she'r emas, nasr (prozadir). Ammo qofiyalangan nasrdiki, buni mumtoz adabiyotda saj' deb ataladi. Demak, bu usul ham xalq poeziyasida chuqur ildizlarga ega.

Demak, Maqsud Shayxzoda xalq og'zaki ijodiga mansub asarlarni mumtoz adabiyot bilan qiyosan o'rgangan. Zero, yozma adabiyotda o'z rivojini topgan har qanday so'z, obraz, badiiy g'oyaning ilk asosi xalq og'zaki ijodidir. Maqsud Shayxzoda esa holni ilmiy ravishda buni to'g'ri anglab yetgan va maqolalarida bu asoslab bergan Xullas, Maqsud Shayxzoda o'zining "Shirin bilan Shakar", "Alpomish" dostonlari xususidagi chuqur mulohazalari, "Baxshining ijod yo'li" kabi maqolalari bilan xalq og'zaki ijodiga o'z hissasini qo'sha olgandir.

Foydalangan adabiyotlar:

1. Maqsud Shayxzoda serqirra ijodkor kitobi

INNOVATIVE
ACADEMY